

ส่วนประกอบของถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนวนในภาษาขอนแก่น

ถ้อยคำที่ใช้เป็นส่วนวน หมายถึง คำหรือกลุ่มคำซึ่งปกติมีที่ใช้ในความหมายหนึ่งแล้วได้นำมาใช้ในอีกความหมายหนึ่ง หรือคำหรือกลุ่มคำที่ใช้เป็นความหมายเปรียบเทียบ

ส่วนวนในภาษาขอนแก่นแบ่งตามลักษณะส่วนประกอบได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. ส่วนวนที่มีส่วนประกอบเป็นคำ
2. ส่วนวนที่มีส่วนประกอบเป็นกลุ่มคำ

1. ส่วนวนที่มีส่วนประกอบเป็นคำ

1. ส่วนวนที่มีส่วนประกอบเป็นคำ ได้แก่ คำคำเดียวซึ่งนำมาใช้เป็นส่วนวน

ซึ่งยังแบ่งออกได้ตามลักษณะส่วนประกอบภายในได้เป็น 3 ชนิด คือ

1.1 ส่วนวนที่เป็นคำเดียว

คำเดียว หมายถึง คำที่ประกอบด้วยหน่วยคำอิสระเพียงหน่วยเดียว หน่วยคำอิสระนี้อาจจะเป็นคำพยางค์เดียวหรือหลายพยางค์ก็ได้ และเมื่อพิจารณาจากชนิดของคำที่นำมาใช้เป็นส่วนวนเหล่านี้ พบว่าเป็นคำซึ่งจัดอยู่ในหมวดคำต่าง ๆ 4 ชนิด คือ

1.1.1 คำเดียวที่เป็นคำนาม

ส่วนวนในภาษาขอนแก่นชนิดที่เป็นคำเดียวและมาจากคำนาม จะสามารถปรากฏในกรอบประโยคตลอดคำนาม (วิจิตร ภาณุพงศ์ 2525: 52) ได้ เช่น

[มว๑21] มีความหมายว่า "สถานที่"

ตัวอย่างประโยค : [baan31 caw31 juu44 มว๑21 daจ24]

ความหมาย : บ้านคุณอยู่ที่ใด

[mɔŋ21] เมื่อใช้เป็นสำนวน หมายความว่า "เรื่องราว, วิธี"

ตัวอย่างประโยค : [hɛt33 bɔɔ44 thɨk21 mɔŋ21
bɔɔ33 lɛɛw31 ʔaaj33 dɔɔk21]

ความหมาย = ทำไม่ถูกวิธีไม่เสร็จง่ายหรอก

1.1.2 คำเดี่ยวที่เป็นคำลักษณนาม

สำนวนในภาษาขอนแก่นชนิดที่เป็นคำเดี่ยวและมาจากคำลักษณนามจะสามารถปรากฏในรอบประโยคตลอดคำลักษณนาม (วิจิตร ภาณุพงศ์ 2525: 67) ได้ เช่น

[tɔŋ44] มีความหมายว่า "ขึ้น"

ตัวอย่างประโยค : [khɔɔ24 niia31 cak44 sɔɔŋ24
tɔŋ44 nɛɛ33]

ความหมาย = ขอเนื้อสัก 2 ขึ้นซี

[tɔŋ44] เมื่อเป็นสำนวนหมายถึง "ต้นฉบับ, ของแท้"

ตัวอย่างประโยค : [ʔɔk21 nii31 laj21 tɔŋ44
ʔaŋ42 lɔɔj42]

ความหมาย = อันนี้ละของแท้เลย

1.1.3 คำเดี่ยวที่เป็นคำกริยาอาการ

สำนวนในภาษาขอนแก่นชนิดที่เป็นคำเดี่ยวและมาจากคำกริยาอาการจะสามารถปรากฏในรอบประโยคตลอดคำกริยาอาการ (วิจิตร ภาณุพงศ์ 2525: 52) ได้ เช่น

[mɔn21] มีความหมายว่า "มุดเข้าไปในที่แคบ ๆ"

ตัวอย่างประโยค : [pɔŋ33 kheep31 kheep31 kiŋ42
siʔ21 mɔn21 khaw21 paj21 ʔiik21]

ความหมาย = ย่องแคบ ๆ ยังจะมุดเข้าไปอีก

[mon21] เมื่อใช้เป็นส่วนนาม หมายถึง "ต้อรัน, ฝ่าผิน"

ตัวอย่างประโยค : [waa33 kʰaŋ24 kaʔ21 jaa44 mon21
laaj24]

ความหมาย = ว่าอะไรก็อย่ารันนักษะ

1.1.4 คำเดี่ยวที่เป็นคำกริยาลักรรรม

ส่วนนามในภาษาขอนแก่นชนิดที่เป็นคำเดี่ยวและมาจากคำกริยาลักรรรม จะสามารถปรากฏในกรอบประโยคตลอดคำกริยาลักรรรม (วิจิตรนัฒน์ ภาณุพงค์ 2525: 52-53) ได้ เช่น

[tak24] เดิมมีความหมายว่า "ตัก"

ตัวอย่างประโยค : [kʰaw24 tak24 kʰaw21 maa42
caan21 nʰŋ33]

ความหมาย = เขาตักข้าวมาจากหนึ่ง

[tak24] เมื่อเป็นส่วนนาม หมายถึง "ชก, ต่อย"

ตัวอย่างประโยค : [kʰoj21 jaak21 tak24 naa21
caw31 dee42]

ความหมาย = เหมอยากชกหน้าคุณจริง

1.2 ส่วนนามที่เป็นคำประลัฒ

คำประลัฒ หมายถึง คำที่ประกอบด้วยหน่วยคำอิสระตั้งแต่ 2 หน่วยคำขึ้นไป ทำหน้าที่ร่วมกันเป็นคำคำเดียว ในการพิจารณาถือว่าเป็นคำประลัฒหรือไม่นั้นอาจจะใช้เกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่งใน 2 ข้อนี้ คือ

1. ถ้าเป็นคำประลัฒ ไม่สามารถนำคำอื่นมาแทรกระหว่างหน่วยคำอิสระ¹ ที่ประกอบกันเป็นคำประลัฒได้ เช่น

¹หน่วยคำอิสระ หมายถึง หน่วยคำที่ปรากฏตามลำดับเป็นคำได้ (วิจิตรนัฒน์ ภาณุพงค์ 2525 : 8) ต่อไปนี้เมื่อกล่าวถึงส่วนประกอบของคำประลัฒจะใช้ว่า "คำ"

2. ถ้าเป็นคำประสม ไม่สามารถแยกหน่วยคำอิสระที่ประกอบกันเป็นคำประสม โดยย้ายหน่วยคำใดหน่วยคำหนึ่งไปไว้ที่อื่นได้ เช่น

[kin21 maj31] เป็นสำนวน หมายถึง "ถูกตี" (kin21 = กิน, maj31 = ไม้) เป็นคำประสมที่ประกอบด้วยหน่วยคำอิสระล้วน ๆ คือ หน่วยคำ [kin21] และหน่วยคำ [maj31] ซึ่งเราไม่สามารถแยกหน่วยคำอิสระทั้งสองโดยการย้ายหน่วยคำ [maj31] ไปไว้ต้นประโยคได้ เช่น

[กวาง31 kin21 maj31 paj21 laaj24 thiaa33]

ความหมาย = น้องถูกตีไปหลายที่

เราจะพูดว่า *[maj31 kin21 กวาง31 paj21 laaj24 thiaa33]² ไม่ได้

คำประสมที่ถือว่าใช่เป็นสำนวนจะต้องเป็นคำประสมที่มีความหมายเปลี่ยนไปจากเดิมมาก เมื่อพิจารณาถึงลักษณะส่วนประกอบของคำที่นำมาประสมกัน อาจแยกได้เป็น 4 แบบ ดังนี้

1.2.1 แบบนาม + นาม

คำประสมแบบนี้จะมีคำนาม 2 คำมาประกอบกันเป็นคำคำเดียว เช่น

[see24 naa42 maak21 khii21 kaa21]

สำนวนนี้เกิดจากคำนาม 2 คำ คือ คำนาม [see24 naa42] และคำนามที่เป็นคำประสม [maak21 khii21 kaa21] มารวมกัน

[see24 naa42] มีความหมายว่า "ตำแหน่งของข้าราชการลุ่มับโบราณ คือ เล่นาบตี"

ตัวอย่างประโยค : [puu33 haw42 khəøj42 pen21 see24 naa42]

² ประโยคที่ไม่มีใช่ในภาษาขอนแก่นจะผิด* อยู่หน้าประโยค

ความหมาย = ปู่ของเราเคยเป็นเล่นาบตี

[maak21 khii21 kaa21] หมายถึง "ผลไม้ชนิดหนึ่งซึ่งเกิดง่าย"

ตัวอย่างประโยค : [maak21 khii21 kaa21 kəet21
ŋaaj44 ŋaaj44]

ความหมาย = ลูกข้าเกิดง่าย

เมื่อนำคำว่า [see24 naa42] และ [maak21 khii21
kaa21] มารวมกันเป็นคำประสมจะเป็นสำนวนว่า

[see24 naa42 maak21 khii21 kaa21] มีความหมายว่า
"ข้าราชการที่ขอลบระจบล้อพลอเพื่อเอาความดีความชอบ"

ตัวอย่างประโยค : [luuk31 het33 ŋaan42 kaʔ21
jaa44 pen21 see24 naa42
maak21 khii21 kaa21 dəə42]

ความหมาย = ลูกทำงานก็อย่าเป็นคนประจบล้อพลอนะ

1.2.2 แบบนาม + กริยา

คำประสมแบบนี้จะมีค่านามและคำกริยาประกอบกันเป็นคำคำ

เดียว เช่น

[taa21 waan24]

สำนวนนี้เกิดจากค่านาม คือ [taa21] และคำกริยา คือ
[waan24] มารวมกันเป็นคำคำเดียว

[taa21] หมายถึง "นัยน์ตา"

ตัวอย่างประโยค : [cəw33 taa21 bəw33 dii21]

ความหมาย = จอยตาไม่ดี

[waan24] หมายถึง "หวาน"

ตัวอย่างประโยค : [khaʔ21 nom24 thuuj21 nii21
waan24]

ความหมาย = ขนมห้วยนี้หวาน

เมื่อนำคำทั้งสองมาประกอบกันเป็นคำประสมซึ่งใช่เป็นสำนวน

คือ

[taa21 waaŋ24] หมายความว่า "คนล่วย"

ตัวอย่างประโยค : [taa21 waaŋ24 paj21 bəŋ33
naŋ24 nam42 ʔaaŋ31 bəw33]

ความหมาย = คนล่วยไปตู่หวังกับพี่ไหม

1.2.3 แบบนาม + คุณศัพท์³

คำประสมแบบนี้จะมีคำนามและคำคุณศัพท์มาประกอบกันเป็น

คำคำเดียว เช่น

[mɛɛ33 pɛəŋ31]

สำนวนนี้เกิดจากคำนาม คือ [mɛɛ33] และคำคุณศัพท์

[pɛəŋ31] มารวมกันเป็นคำ ๆ เดียว

[mɛɛ33] หมายถึง "แม่"

ตัวอย่างประโยค : [mɛɛ33 het33 kap24 khaw21]

ความหมาย = แม่ทำกับข้าว

[pɛəŋ31] หมายถึง "ใหญ่"

ตัวอย่างประโยค : [mɛɛŋ42 wan42 too31 pɛəŋ31
təwŋ21 kap24 khaw21]

ความหมาย = แม่ลงวันตัวใหญ่ต่อมกับข้าว

³ คุณศัพท์ หมายถึง คำที่ปรากฏหลังคำนามแล้วทำหน้าที่ร่วมกับคำนามในภาษาไทย

เมื่อนำคำทั้งสองมาประกอบกันจะเกิดเป็นคำประสมว่า

[mɛɛ33 peɛŋ31] หมายความว่า "มดแดงตัวใหญ่, นางพญา

มดแดง"

ตัวอย่างประโยค : [phoo33 haw42 mak33 kin21
mɛɛ33 peɛŋ31]

ความหมาย = พ่อเราชอบกินนางพญามดแดง

เมื่อนำคำประสมคำนี้มาใช้เป็นส่วนวน [mɛɛ33 peɛŋ31]

หมายถึง "หญิงมีอายุซึ่งได้รับยกย่องให้เป็นหัวหน้ากลุ่ม"

ตัวอย่างประโยค : [mɛɛ33 peɛŋ31 khooŋ24 muu44
haw42 maa42 lɛɛw31]

ความหมาย = หัวหน้าใหญ่ของพวกเรามาแล้ว

1.2.4 แบบสังกตนาม + กริยา

คำประสมแบบนี้จะมีคำสังกตนามและคำกริยามาประกอบกัน

เป็นคำคำเดียว เช่น

[booŋ31 tɪn31]

ส่วนวนนี้เกิดจากคำสังกตนาม คือ [booŋ31] และคำกริยา

คือ [tɪn31] มารวมกันเป็นคำคำเดียว

[booŋ31] หมายถึง "กระบอก"

ตัวอย่างประโยค : [booŋ31 faj42 booŋ31 nan21
khɪn21 suuŋ24]

ความหมาย = บ้องไฟกระบอกนั้นขึ้นสูง

[tɪn31] หมายถึง "ดิน"

ตัวอย่างประโยค : [soʔ24 nam31 nii31 tɪn31]

ความหมาย = ละน้ำนี้ดิน

เมื่อนำคำทั้งสองมาประกอบกันจะเกิดเป็นส่วนวนว่า

[booŋ31 tɪn31] หมายความว่า "โง่"

ตัวอย่างประโยค : [caw31 jaa33 bɔɔŋ31 tɨ̃n31
laaj24]

ความหมาย = คุณอย่าโง่งนั้ก

1.2.5 แบบกริยา + กริยา

คำประสมแบบนี้จะมีคำกริยา 2 คำมาประกอบกันเป็นคำคำ

เดียว เช่น

[kin21 lɛɛŋ31]

สำนวนนี้เกิดจากคำกริยา 2 คำ คือ [kin21] และ

[lɛɛŋ31] มาประกอบกันเป็นคำเดียว

[kin21] หมายถึง "กิน"

ตัวอย่างประโยค : [khɔj21 kin21 khaw21 lɛɛw31]

ความหมาย = สิ้นกินข้าวแล้ว

[lɛɛŋ31] หมายความว่า "แท้จริง, แล้ง"

ตัวอย่างประโยค : [baan31 haw42 lɛɛŋ31 ?i?44
lii24]

ความหมาย = บ้านเราแล้งจริง ๆ

เมื่อนำคำทั้งสองมาประกอบกันจะเกิดเป็นคำประสม [kin21
lɛɛŋ31] ซึ่งใช้เป็นสำนวน หมายความว่า "ไม่มีอะไรจะกิน"

ตัวอย่างประโยค : [saaw42 naa42 het44 ŋaan42

nak24 tɛɛ44 kin21 lɛɛŋ31

thuk44 mi?31]

ความหมาย = ยาวนาส่วนใหญ่จะทำงานหนักแต่ไม่มีอะไร
จะกินตลอดมา

1.2.6 แบบกริยา + นาม

คำประสมแบบนี้จะมีคำกริยาและคำนามมาประกอบกันเป็น

คำ ๆ เดียว เช่น

[mut33 huua24]

ส่วนนี้เกิดจากคำกริยา [mut33] และคำนาม [huua24]

มาประกอบกันเป็นคำคำเดียว

[mut33] หมายถึง "การลุดเข้าไปในที่แคบและต่ำ"

ตัวอย่างประโยค : [khaw24 mut33 khaw21 paj21
naj42 tham21]

ความหมาย = เขามุดเข้าไปในถ้ำ

[huua24] หมายถึง "ศีรษะ (หัว)"

ตัวอย่างประโยค : [phəə42 thiik21 tii21 huua24]

ความหมาย = เหล็กถูกตีหัว

เมื่อนำคำทั้งสองมาประกอบกันจะเกิดเป็นคำประสมว่า

[mut33 huua24] ซึ่งใช้เป็นสำนวน หมายถึง "หลบ, ซ่อน, แอบ"

ตัวอย่างประโยค : [luuk31 khəj21 paj21 mut33
huua24 juu44 saj24 məət24]

ความหมาย = ลุดเข้าไปแอบอยู่ที่ไหนหมด

1.3 สำนวนที่เป็นคำสี่พยางค์

คำสี่พยางค์ หมายถึง คำที่เกิดจากการนำคำที่มีเสียงหรือความหมายเหมือนกันหรือใกล้เคียงกันมาประกอบกัน

จากการศึกษาสำนวนในภาษาขอนแก่นที่มีลักษณะเป็นคำสี่พยางค์พบว่า อาจแบ่งตามลักษณะของถ้อยคำที่มาประกอบกันได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1.3.1 คำสัพยอกที่มีส่วนประกอบเป็นคำเดียว

สำนวนในภาษาขอนแก่นที่มีลักษณะเป็นคำสัพยอกชนิดที่มีส่วนประกอบเป็นคำเดียว อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1.3.1.1 คำสัพยอกที่มีคำเดียวพยางค์เดียว 2 คำ มาซ้ำ เป็น 4 พยางค์ จากข้อมูลพบว่าคำสัพยอกประเภทนี้มี 1 สำนวน คือ

[nom42 nom42 saaw42 saaw42]

สำนวนนี้ประกอบด้วยคำเดียวพยางค์เดียว 2 คำ ที่มีความหมายคล้ายกัน คือ [nom42] และ [saaw42] มาซ้ำทีละคำเป็นสัพยอก

[nom42] หมายความว่า "งม"

ตัวอย่างประโยค : [khaw24 nom42 khaw24 naj42
saʔ24]

ความหมาย = เขางมของในละ

[saaw42] หมายความว่า "ควานหาสิ่งของ"

ตัวอย่างประโยค : [toong31 saaw42 haa24 nen42
naj42 kaʔ21 paw24 phaw33]

ความหมาย = โต้ควานหาเงินในกระเป๋าของพ่อ

เมื่อนำคำว่า [nom42] และ [saaw42] มา กล่าวซ้ำเป็น [nom42 nom42 saaw42 saaw42] จะเป็นสำนวน มีความหมายว่า "เตาเอา, ลุ่มเอา"

ตัวอย่างประโยค : [meɛ33 kaʔ21 nom42 nom42
saaw42 saaw42 het44 paj21
caŋ44 san31 laʔ21]

ความหมาย = แม้ก็เตาลุ่มทำไปอย่างนั้นละ

1.3.1.2 คำสี่พยางค์ที่มีคำเดี่ยวพยางค์เดียว 4 คำซ้อนกัน
และจากข้อมูลพบว่าการซ้อนกันนี้อาจจะมีหรือไม่มีสัมผัสระหว่างคำที่ 2 และคำที่ 3 ก็ได้ เช่น

[khop24 khew21 กัม31 kon31]

สำนวนนี้ประกอบด้วยคำเดี่ยวพยางค์เดียว 4 คำ
คือ [khop24], [khew21], [กัม31] และ [kon31] มารวมกันโดยไม่มีสัมผัสระหว่าง
คำ

[khop24] หมายถึง "กัด"

ตัวอย่างประโยค : [ก้า๓33 dii21 dii21 deə31
diiaw24 maa24 khop24 ʔaw21
dee24]

ความหมาย = เดินตี ๆ เดี่ยวหมากัดนะ

[khew21] หมายถึง "ฟัน (นาม)"

ตัวอย่างประโยค : [tuk33 miɪ42 khew21 tem21
paak21]

ความหมาย = ตีก็มีฟันเต็มปาก

[กัม31] หมายถึง "รวบเข้าด้วยกัน, ยมบ"

ตัวอย่างประโยค : [caw31 กัม31 paak21 thuŋ24
dii21 dii21 .deə31 diiaw24
khooŋ24 hiia33]

ความหมาย = ถูกรวบปากถูกตี ๆ นะ เดี่ยวของจะหก

[kon31] หมายถึง "กัน"

ตัวอย่างประโยค : [not44 huua24 กัจ44 kon31
liip31]

ความหมาย = น็อตหัวโตกันลิบ

เมื่อนำคำทั้งสี่คำมารวมเข้าจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[khop24 khew21 กั้ม31 kon31]

หมายความว่า "ทนลำบากตรากตรำเพื่อให้งานสำเร็จ"

ตัวอย่างประโยค : [haw42 khop24 khew21 กั้ม31
kon31 kuua33 si?21 het33
ŋaan42 nii21 lee31]

ความหมาย = เราทนลำบากตรากตรำทุกอย่างเพื่อ
ให้งานนี้สำเร็จ

[waw31 nuua42 huua24 muuan33]

สำนวนนี้ประกอบด้วยคำเดี่ยวพยางค์เดี่ยว 4 คำ
คือ [waw42], [nuua42], [huua24] และ [muuan33] มารวมกัน โดยมีสัมผัสระหว่าง
คำที่ 2 และ 3

[waw31] หมายถึง "พูด"

ตัวอย่างประโยค : [luuk31 waw31 kap24 mee33]

ความหมาย = ลูกพูดกับแม่

[nuua42] หมายถึง "เข้มนั่น"

ตัวอย่างประโยค : [keeg21 moo21 nii21 nuua42
dii21]

ความหมาย = แกงหม้อนี้เข้มนั่น

[huua24] หมายถึง "หัวเราะ"

ตัวอย่างประโยค : [khaw24 huua24 dii31 dii21]

ความหมาย = เขาชอบหัวเราะ

[muuan33] หมายถึง "ล้นุกสนาน, ไพเราะ"

ตัวอย่างประโยค : [naŋ24 liang33 nii31 muuan33
dii21]

ความหมาย = ภาพยนตร์เรื่องนี้ล้นุกดี

เมื่อนำคำทั้งสี่มารวมกันเข้าจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[waw31 nuua42 huua24 muuaak33] หมายความว่า "พูดจาไพเราะน่าฟัง"

ตัวอย่างประโยค : [cum24 waw31 nuua42 huua24
muuaak33]

ความหมาย = จมูกพูดจาไพเราะน่าฟัง

1.3.2 คำสี่พยางค์ที่มีส่วนประกอบเป็นคำประสม

สำนวนในภาษาขอนแก่นที่มีลักษณะเป็นคำสี่พยางค์ชนิดที่มีส่วนประกอบเป็นคำประสมนี้จะประกอบด้วยคำประสม 1 คำ และคำเดี่ยวพยางค์เดี่ยว 2 คำ โดยที่คำประสมอาจจะอยู่หน้าหรือหลังคำเดี่ยวก็ได้ และคำสี่พยางค์ประเภทนี้ พยางค์ที่ 1 กับ พยางค์ที่ 3 จะซ้ำกัน เช่น

[waw31 kkaak31 waw31 saa42]

สำนวนนี้ประกอบด้วยคำประสม 1 คำ คือ [waw31 kkaak31] และคำเดี่ยวพยางค์เดี่ยว 2 คำ คือ [waw31] และ [saa42] โดยพยางค์ที่ 1 และ 3 จะซ้ำกัน

[waw31 kkaak31] หมายถึง "ล่อนยาก, ล่อนแล้วไม่เชื่อฟัง"

ตัวอย่างประโยค : [luuk31 waw31 kkaak31 no?33]

ความหมาย = ลูกล่อนยากจริงนะ

[waw31] หมายถึง "พูด"

ตัวอย่างประโยค : [mee33 jaa44 waw31 laaj]

ความหมาย = แม่อย่าพูดมาก

[saa42] หมายถึง "ล่นใจ"⁴

ตัวอย่างประโยค : [jaa44 paj21 saa42 khon42
phi24 baa31 beep21 nii31]

ความหมาย = อย่าไปล่นใจคนบ้าแบบนี้

⁴สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า "ถือสำ" ในภาษากรุงเทพฯ

เมื่อนำคำประสมและคำเดี่ยวอีก 2 คำมารวมเข้าด้วยกัน
 จะเกิดเป็นสำนวนว่า
 [waw31 kʰaak31 waw31 saa42] หมายความว่า "ล่อนยาก
 ล่อนแล้วไม่เชื่อฟัง"

ตัวอย่างประโยค : [luuk31 kh+i42 waw31 kʰaak31
 waw31 saa42 theʔ21]

ความหมาย = ลูกทำไม่ล่อนยากฟัง

[kʰii21 book21 kʰii21 phaj31]

สำนวนนี้ประกอบด้วยคำเดี่ยวพยางค์เดียว 2 คำ คือ
 [kʰii21] และ [book21] และคำประสม 1 คำ คือ [kʰii21 phaj31] โดยที่มีการซ้ำ
 ในพยางค์ที่ 1 และ 3

[kʰii21] หมายถึง "ชอบทำในสิ่งนั้น, ชำนาญในเรื่องนั้น"⁵

ตัวอย่างประโยค : [ʔaaj31 pen21 khon42 kʰii21
 tuua24]

ความหมาย = พี่เป็นคนชอบโกหก

[book21] หมายถึง "การพนันชนิดหนึ่ง"

ตัวอย่างประโยค : [paj21 len21 book21 kap24
 khwaj21 bwa33]

ความหมาย = ไปเล่นโยกกับผมไหม

⁵คำว่า [kʰii21] ในความหมายนี้ปกติจะไม่ใช้เป็นคำเดี่ยว ต้องนำไปประสมกับ
 คำอื่นแล้วใช้เป็นคำประสม แต่ในที่นี้ถูกนำมาใช้ตามสำรับ เพื่อให้คำว่า (kʰii21 phaj31) ซึ่ง
 เป็นคำประสมกลายเป็นคำสี่พยางค์

[khi21 phaj31] หมายถึง "ชอบเล่นไพ่"

ตัวอย่างประโยค : [luŋ42 suk24 pen21 khon42
khi21 phaj31]

ความหมาย = ลุงลูกเป็นคนชอบเล่นไพ่

เมื่อนำคำเดี่ยวทั้ง 2 คำและคำประสม 1 คำมารวมเข้าด้วย

กันจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[khi21 book21 khi21 phaj31] หมายความว่า

"ชอบเล่นการพนัน"

ตัวอย่างประโยค : [luŋ42 maa42 peh21 khon42
khi21 book21 khi21 phaj31]

ความหมาย = ลุงมาเป็นคนที่ชอบเล่นการพนัน

1.3.3 คำสี่พยางค์ที่มีส่วนประกอบเป็นคำซ้อน

สำนวนในภาษายอนแก่นที่มีลักษณะเป็นคำสี่พยางค์ชนิดที่มีส่วนประกอบเป็นคำซ้อนนี้จะประกอบด้วยคำซ้อน 1 คำ และคำเดี่ยวพยางค์เดี่ยว 2 คำ โดยมีการประกอบกันเป็นสำนวน 2 ลักษณะ คือ

1.3.3.1 คำสี่พยางค์ที่มีคำซ้อนปรากฏในตำแหน่งพยางค์

ที่ 2, 4 และคำเดี่ยวพยางค์เดี่ยวปรากฏในตำแหน่งพยางค์ที่ 1 และ 3 โดยจะเป็นคำเดี่ยวซ้ำกันทั้ง 2 พยางค์ ตัวอย่างเช่น

[khoo21 thooŋ31 khoo21 saj21]

สำนวนนี้มาจากคำซ้อน 1 คำ คือ [thooŋ31 saj21] และคำเดี่ยวพยางค์เดี่ยว คือ [khoo21] โดยกล่าวซ้ำในพยางค์ที่ 1 และ 3

[khoo21] หมายถึง "เก็บหรือตักสิ่งที่เหลือติด

กันภาชนะออกมา"

ตัวอย่างประโยค : [mɛɛ33 khoo21 nam31 naj42
ʔooŋ33 thim21]

ความหมาย = แม่ตักน้ำที่ติดกันโองังทิ้ง

[thooŋ31 saŋ21] หมายถึง "ท้อง (อวัยวะ)"

ตัวอย่างประโยค : [kin21 mak21 muuaŋ33 leeŋ31
thooŋ31 saŋ21 bwaŋ33 khoŋ33
dii21]

ความหมาย = กินมะม่วงแล้วท้องไม่ย่อยดี

เมื่อนำคำเดี่ยว 2 คำ และคำซ้อน 1 คำมารวม

เข้าด้วยกันจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[khuot21 thooŋ31 khuot21 saŋ21]

หมายความว่า "สุดท้ายหรือสุดท้าย"

ตัวอย่างประโยค : [tii24 pen21 luuk31 khuot21
thooŋ31 khuot21 saŋ21
khuoŋ24 mee33]

ความหมาย = ดีเป็นลูกสุดท้ายของแม่

1.3.3.2 คำสี่พยางค์ที่มีคำซ้อน 1 คำปรากฏในตำแหน่ง
พยางค์ที่ 1 และ 3 และคำเดี่ยวพยางค์เดี่ยว 2 คำจะปรากฏในตำแหน่งพยางค์ที่ 2 และ
4 เช่น

[niia31 noŋ21 naŋ24 baang21]

สำนวนนี้มาจากคำซ้อน 1 คำ คือคำว่า

[niia31 naŋ24] และคำเดี่ยวพยางค์เดี่ยว 2 คำ คือ [noŋ21]

และ [baang21]

[niia31 naŋ24] หมายถึง "เนื้อ"

ตัวอย่างประโยค : [mee33 thaw21 leeŋ31 niia31
naŋ24 ka?21 hiiaw33 caŋ44
sii31 la?21]

ความหมาย = แม่แก่แล้ว เนื้อหนังก็เหี่ยวอย่างนี้ละ

[กวจ21] หมายถึง "น้อย, เล็ก"

ตัวอย่างประโยค [nɔŋ21 too21 กวจ21 กว?33]

ความหมาย โหน่งตัวเล็กนะ

[baaŋ21] หมายถึง "บาง"

ตัวอย่างประโยค [sa?21 mut24 lem21 nii21

baaŋ21 กว?33]

ความหมาย ลมุตเล่มมีบางนะ

เมื่อนำคำเดี่ยว 2 คำ และคำซ้อนมารวมกันจะเกิด

เป็นสำนวนว่า

[nia31 กวจ21 naŋ24 baaŋ21]

หมายความว่า "รูปร่างผอมบาง"

ตัวอย่างประโยค [kaŋ31 pen21 khon42 nia31

กวจ21 naŋ24 baaŋ21]

ความหมาย กิ่งเป็นคนรูปร่างผอมบาง

2. สำนวนที่มีส่วนประกอบเป็นกลุ่มคำ

สำนวนที่มีส่วนประกอบเป็นกลุ่มคำ ได้แก่ สำนวนที่ประกอบด้วยคำตั้งแต่ 2 คำ ขึ้นไปมาเรียงเข้าด้วยกัน โดยที่กลุ่มคำนั้นไม่ใช่คำประสมหรือคำสัพยงค์

เมื่อพิจารณาสำนวนในภาษาขอนแก่นที่มีส่วนประกอบเป็นกลุ่มคำแล้วพบว่า สามารถแบ่งได้เป็น 5 ชนิด ตามจำนวนของคำที่นำมาเรียงกัน

2.1 สำนวนที่ประกอบด้วยคำ 2 คำ

สำนวนในภาษาขอนแก่นที่เกิดจากการนำคำ 2 คำมาเรียงกัน แบ่งตาม ลักษณะส่วนประกอบของคำที่นำมาเรียงกันได้เป็น 6 ประเภท คือ

2.1.1 นาม - นาม

สำนวนแบบนี้จะมีคำนาม 2 คำมาเรียงกันเป็นสำนวน เช่น

[haaŋ24 theew24]

สำนวนนี้ประกอบด้วยคำนาม 2 คำ คือ [haag24] และ [theew24]

[haag24] หมายถึง "หาง"

ตัวอย่างประโยค [liŋ42 too21 nii21 haag24
kiaaw42]

ความหมาย ลิงตัวนี้หางยาว

[theew24] หมายถึง "แถว"

ตัวอย่างประโยค [nak33 liian42 tɔɔŋ31 khaw21
theew24 thuk33 mɨ+31]

ความหมาย นักเรียนต้องเข้าแถวทุกวัน

เมื่อนำคำว่า [haag24] และ [theew24] มาเรียงกันเป็น
กลุ่มคำจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[haag24 theew24] หมายความว่า "คนสุดท้าย, ไม่สำคัญ"

ตัวอย่างประโยค [haw42 man42 phuuaak31 haag24
theew24 phen33 bɔɔ44 hen24
dɔɔk21]

ความหมาย เรามักพบคนไม่สำคัญ ทำนมองไม่เห็นหรอก

2.1.2 นาม - กริยา⁶

สำนวนแบบนี้ จะมีคำนามและคำกริยาเรียงกันเป็นสำนวน

คำกริยาที่มาประกอบกัน เป็นกลุ่มคำนี้อาจจะเป็นคำเดี่ยวหรือคำประสมก็ได้ เช่น

[mɨ+42 khɨn21]

⁶ คำที่ทำหน้าที่เป็นคำกริยาอาจจะทำหน้าที่เป็นคำคุณศัพท์ด้วยก็ได้

ส่วนนี้ประกอบด้วยคำนาม 1 คำ คือ [mɨ̃42] และ
คำกริยา 1 คำ คือ [khɨ̃n21]

[mɨ̃42] หมายถึง "มือ"

ตัวอย่างประโยค : [nɔwɔŋ21 laaŋ31 mɨ̃42 kɔwɔn33
kin21 khaw21]

ความหมาย = หนองล้างมือก่อนกินข้าว

[khɨ̃n21] หมายถึง "ขึ้น"

ตัวอย่างประโยค : [khaw24 khɨ̃n21 ban21 daj21
paj21 leew31]

ความหมาย = เขาขึ้นบันไดไปแล้ว

เมื่อนำคำว่า [mɨ̃42] และ [khɨ̃n21] มาเรียงกันเป็นกลุ่ม
คำจะเกิดเป็นส่วนที่ว่า

[mɨ̃42 khɨ̃n21] หมายความว่า "โยกตีในการพนัน"

ตัวอย่างประโยค : [phii33 tɔwɔŋ24 len21 phaj31
mɨ̃42 khɨ̃n21 .theʔ21]

ความหมาย = ที่ตีเล่นไพ่ชนะตลอดเลย โยกตีจริง ๆ

[saang31 liia24 khɔw24]

ส่วนนี้ประกอบด้วยคำนาม 1 คำคือ [saang31] และ
คำกริยาที่เป็นคำประสม 1 คำ คือ [liia24 khɔw24]

[saang31] หมายถึง "ข้าง"

ตัวอย่างประโยค : [saang31 too21 nan31 pen21
taa21 liia24 ton21]

ความหมาย = ข้างเขื่อนนั้นน้ำล้นล้า

[liia24 khoo24] หมายถึง "เหลือขอ"

ตัวอย่างประโยค : [nak33 liian42 khon42 nii31
liia24 khoo24 ?i?44 lii24]

ความหมาย = นักเรียนคนนี้เหลือขอจริง ๆ

เมื่อนำคำว่า [saag31] และ [liia24 khoo24] มาเรียง

กันเป็นกลุ่มคำจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[saag31 liia24 khoo24] หมายความว่า "คนที่ดิ้อร้อนจน

ส่งสอนไม่ได้แล้ว"

ตัวอย่างประโยค : [maa42 noot31 pen21 saag31
liia24 khoo24]

ความหมาย = มาโนชเป็นคนที่ดิ้อร้อนจนส่งสอนไม่ได้แล้ว

2.1.3 กริยา - กริยา

สำนวนแบบนี้จะมีคำกริยา 2 คำเรียงกัน เช่น

[phaaj42 see42]

สำนวนนี้ประกอบด้วยคำกริยา 2 คำ คือ [phaaj42] และ

[see42]

[phaaj42] หมายถึง "สะพาย"

ตัวอย่างประโยค : [luuk31 phaaj42 ka?21 paw24
paj21 loon42 liian42]

ความหมาย = ลูกสะพายกระเป๋าไปโรงเรียน

[see42] หมายถึง "เช"

ตัวอย่างประโยค : [phoo33 kin21 law21 see42
khaw21 baan31 looj42]

ความหมาย = พ่อกินเหล้าเชเข้าบ้านเลย

เมื่อนำคำว่า [phaaj42] และ [see42] มารวมกันเป็น
กลุ่มคำจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[phaaj42 see42] หมายความว่า "มากมาย"

ตัวอย่างประโยค : [luŋ42 haa24 paa21 daj31
phaaj42 see42]

ความหมาย = ลุงหาปลาได้มากมาย

2.1.4 กริยา - นาม

สำนวนแบบนี้จะมีคำกริยาและคำนามเรียงกันเป็นสำนวน เช่น

[กวอ๓42 liŋ42]

สำนวนนี้เกิดจากคำกริยา 1 คำ คือ [กวอ๓42] และ

คำนาม 1 คำ คือ [liŋ42]

[กวอ๓42] หมายถึง "นอน"

ตัวอย่างประโยค : [กวอ๓31 กวอ๓42 lɛɛw31]

ความหมาย = นอนนอนแล้ว

[liŋ42] หมายถึง "ลิง"

ตัวอย่างประโยค : [liŋ42 too21 nii21 dɨɨ31
laaj24]

ความหมาย = ลิงตัวนี้ดี๊ดีมาก

เมื่อนำคำว่า [กวอ๓42] และ [liŋ42] มารวมเข้าเป็น
กลุ่มคำจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[กวอ๓42 liŋ42] หมายความว่า "หลับโดยวิธีหนึ่ง"

ตัวอย่างประโยค : [khɔj21 paj21 faw21 khon42
khaj21 juu33 loŋ42 baan21
tɔwŋ31 กวอ๓42 liŋ42 than42
khɨɨn42 lɔɔj42]

ความหมาย = ฉันไปเฝ้าคนไข้ที่โรงพยาบาลตองนั่ง
หลับทั้งคืนเลย

2.1.5 หน้าจำนวน⁷ - นาม

สำนวนแบบนี้จะมีคำหน้าจำนวนและคำนามเรียงกันเป็นสำนวน
จากข้อมูลพบเพียงสำนวนเดียว คือ

[kheɛ44 khii21 lep33]

สำนวนนี้เกิดจากคำหน้าจำนวน 1 คำ คือ [kheɛ44] และ
คำนาม ซึ่งเป็นคำประสม 1 คำ คือ [khi21 lep33]

[kheɛ44] หมายถึง "แค่, เพียง"

ตัวอย่างประโยค : [khowj21 mi42 ʔon42 kheɛ44
haa21 baat21]

ความหมาย = ฉันเหลือเงินแค่ 5 บาท

[khi21 lep33] หมายถึง "ยี่สิบ"

ตัวอย่างประโยค : [kheʔ31 khi21 lep33 ʔook21
neɛ33]

ความหมาย = แค่อยี่สิบออกหน่อย

เมื่อนำคำว่า [kheɛ44] และ [khi21 lep33] มารวมกัน
เป็นกลุ่มคำจะเกิดสำนวนว่า

[kheɛ44 khi21 lep33] หมายความว่า "เพียงเล็กน้อย,
เพียงนิดเดียว"

⁷ คำหน้าจำนวน หมายถึง คำที่ปรากฏข้างหน้าคำจำนวนนับ คือ ระหว่างคำนามกับคำ
จำนวนนับในกรอบประโยคที่ 8 ได้ (วารสารนิพนธ์ภาควิชา 2525: 70)

ตัวอย่างประโยค : [toong31 haj21 kha?21 nom24
 กวอ๓31 khee44 khii21 lep33]

ความหมาย = โต้ังให้ชนมม็องเพียงนิตเดียว

2.1.6 บอ๓เวลา⁸ - นาม

จากข้อมูลพบเพียงสำนวนเดียว คือ [sa?21 maj24 pha?33
 caw31 haw24]

สำนวนนี้เกิดจากคำบอ๓เวลา 1 คำ คือ [sa?21 maj24]
 คำนามที่เป็นคำประสม 1 คำ คือ [pha?33 caw31 haw24]

[sa?21 maj24] หมายถึง "ล๓มัย"

ตัวอย่างประโยค : [sa?21 maj24 koo๓33 baan31
 haw42 boo๓33 mi42 faj42
 saj31]

ความหมาย = ล๓มัยก่อนบ้านเราไม่มีไฟฟ้า

[pha?33 caw31 haw24] หมายถึง "ชื่อของกษ๓ตรีย๓จีน

พระองค๓หนึ่ง"

ตัวอย่างประโยค : [pha?33 caw31 haw24 pen21
 caw31 mi4๓42 ciin21 sa?21
 maj24 koo๓33]

ความหมาย = พระเจ้าเหาเป็นกษ๓ตรีย๓จีนล๓มัยก่อน

เมื่อนำคำว่า [sa?21 maj24], [pha?33 caw31 haw24]
 มารวมกันจะเกิดเป็นสำนวนว่า

⁸ คำบอ๓เวลา หมายถึง คำซึ่งมีความหมายบ่งบอ๓เวลาและทำหน้าที่เป็นหน่วยเสริม
 บอ๓เวลาในประโยค (วิจิตรน๓ ภา๓๓๓๓๓๓ 2525: 72)

[saʔ21 maj24 phaʔ33 caw31 haw24] หมายถึง
"นานมาแล้ว"

ตัวอย่างประโยค : [liəŋ31 nii31 khaw24 huu31
saʔ21 maj24 phaʔ33 caw31
haw24 lɛɛw31]

ความหมาย = เรื่องนี้เขารู้นานมาแล้ว

2.2 จำนวนที่ประกอบด้วยคำ 3 คำ

จำนวนในภาษาขอนแก่นที่เกิดจากการนำคำ 3 คำมาเรียงกัน แบ่งตาม
ลักษณะส่วนประกอบของคำที่นำมาเรียงกันได้เป็น 12 ประเภท คือ

2.2.1 นาม - นาม - กริยา

เช่น [naa21 mɔɔt31 cɔʔ24]

จำนวนนี้เกิดจากคำนาม 2 คำ คือ [naa21] และ [mɔɔt31]
และคำกริยา 1 คำ คือ [cɔʔ24]

[naa21] หมายถึง "ใบหน้า"

ตัวอย่างประโยค : [luuk31 paj21 laəŋ31 naa21
kwɔk33 paj24]

ความหมาย = ลูกไปล้างหน้าก่อนไป

[mɔɔt31] หมายถึง "ตัวมอด"

ตัวอย่างประโยค : [mɔɔt31 mak31 kin21 maj31]

ความหมาย = ตัวมอดชอบกินไม้

[cɔʔ24] หมายถึง "เจาะ"

ตัวอย่างประโยค : [mɛɛŋ42 cɔʔ24 bak21 huŋ44]

ความหมาย = แมลงข่อยเจาะมะละกอ

เมื่อนำคำว่า [naa21], [mɔɔt31] และ [cɔʔ24] เรียง
เข้าด้วยกัน จะเกิดเป็นจำนวนคือ

[kaa21 mɔɔt31 cɔʔ24] หมายความว่า "หน้าคนที่มึนรอย
แผลเป็นเพราะโรคบางอย่าง เช่น ผิดาษ"

ตัวอย่างประโยค : [paa31 sot24 kaa21 mɔɔt31
cɔʔ24]

ความหมาย = บ้าลตหน้ามึนรอยแผลเป็นเต็มไปหมด

2.2.2 นาม - กริยา - นาม

เช่น [ʔii44 kaa21 khaap31 khaj44]

ส่วนวนนี้เกิดจากคำนาม 1 คำ คือ [ʔii44 kaa21]

คำกริยา 1 คำ คือ [khaap31] และคำนาม 1 คำ คือ [khaj44]

[ʔii44 kaa21] หมายถึง "กา (นกขมิ้นหนึ่ง)"

ตัวอย่างประโยค : [ʔii44 kaa21 mi42 khon24
sii24 dam21]

ความหมาย = กามิยณลีคำ

[khaap31] หมายถึง "คาบ"

ตัวอย่างประโยค : [maa24 khaap31 kɛɛp21 paj21]

ความหมาย = หมาคาบรองเท้าไป

[khaj44] หมายถึง "ไข"

ตัวอย่างประโยค : [kaj33 ʔɔɔk21 khaj44 lɛɛw31]

ความหมาย = ไขออกไขแล้ว

เมื่อนำคำว่า [ʔii44 kaa21], [khaap31] และ [khaj44]

มาเรียงกันจะเกิดเป็นส่วนวนว่า

[ʔii44 kaa21 khaap31 khaj44] หมายความว่า

"คนผิวดำที่แต่งตัวด้วยสีจืดจางติดกับผิว" ตรงกับส่วนวนในภาษากรุงเทพฯ ว่า "กากาบพริก"

ตัวอย่างประโยค : [ʔam21 phaj42 teɛŋ44 too21
paan21 ʔii44 kaa21 khaap31

khaj44]

ความหมาย = อ้าไฟแต่งตัวเหมือนกาคาบพริก

2.2.3 นาม - กริยา - กริยา

เช่น [phii24 pan31 luut21]

สำนวนนี้เกิดจากคำนาม 1 คำ คือ [phii24] และ
คำกริยา 2 คำ คือ [pan31] และ [luut21] มาเรียงกัน

[phii24] หมายถึง "ผี"

ตัวอย่างประโยค : [khowj21 jaan31 phii24]

ความหมาย = ฉีกส้วผี

[pan31] หมายถึง "ปั้น"

ตัวอย่างประโยค : [kwoong31 pan31 din21 nam31
man42]

ความหมาย = น่องปั้นดินน้ำมัน

[luut21] หมายถึง "หลุดมือ"

ตัวอย่างประโยค : [kha?21 nom24 luut21 mi+42
nong21 leew31]

ความหมาย = ขนมหหลุดมือหนองแล้ว

เมื่อนำคำว่า [phii24], [pan31] และ [luut21]
มาเรียงกันจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[phii24 pan31 luut21] หมายความว่า "อีเหรัมมาก"

ตัวอย่างประโยค : [sag24 thooong42 naa21 paan21
phii24 pan31 luut21]

ความหมาย = สังก้องหน้าตาอีเหรัมมาก

2.2.4 ปฏิเสธ⁹ - กริยา - กริยา

จากข้อมูลมีสำนวนเดียว คือ [bɔɔ33 phɔɔ42 som21
paak21]

สำนวนนี้เกิดจากคำปฏิเสธ [bɔɔ33], คำกริยา [phɔɔ42]
และคำกริยาซึ่งเป็นคำประสม [som21 paak21]

[phɔɔ42] หมายถึง "พอ"

ตัวอย่างประโยค : [tak24 khaw21 haj21 ?iik21
neɛ33 khɔj21 kʰaŋ42 bɔɔ33
phɔɔ42 lɔɔj42]

ความหมาย = ตักข้าวให้อีกหน่อย สันยังไม้พอเลย

[som21 paak21] หมายถึง "อยากกินอาหารบางอย่างมาก"

ตรงกับสำนวนในภาษากรุงเทพฯ ว่า "เปรี้ยวปาก"

ตัวอย่างประโยค : [nuu24 hen24 tam21 som21
lɛɛw31 som21 paak21]

ความหมาย = หนูเห็นล้มน้ำแล้วอยากกินมากเลย

เมื่อนำคำว่า [bɔɔ33], [phɔɔ42] และ [som21 paak21]

มารวมกันเป็นกลุ่มคำ จะเกิดเป็นสำนวนว่า

[bɔɔ33 phɔɔ42 som21 paak21] หมายความว่า

"ของมีน้อยไม้พอกิน"

ตัวอย่างประโยค : [tam21 som21 thung24 diiaw21
bɔɔ33 phɔɔ42 som21 paak21
dɔk21]

⁹ คำปฏิเสธ หมายถึง คำที่ปรากฏหน้าหรือหลังคำช่วยกริยาบางคำ หรือปรากฏหน้า
กริยา (วิจิตร ภาณุพงศ์ 2525: 59)

ความหมาย = ส้มตำสูงเตี้ยวไม่พอกินหรือ

2.2.5 กริยา - นาม - กริยา

เช่น [waan24 kuuaj31 dip24]

สำนวนนี้เกิดจากคำกริยา [waan24] คำนาม [kuuaj31]

และคำกริยา [dip24] มาเรียงกัน

[waan24] หมายความว่า "หวาน"

ตัวอย่างประโยค : [som21 nuuaj44 nii31 waan24]

ความหมาย = ส้มผลนี้หวาน

[kuuaj31] หมายถึง "กล้วย"

[dip24] หมายถึง "ดิบ"

คำว่า [kuuaj31] และ [dip24] เป็นกลุ่มคำ 2 คำเรียงกัน

หมายถึง "กล้วยดิบ"

ตัวอย่างประโยค : [kuuaj31 dip24 kin21 k'ang42

b'oo33 daj31]

ความหมาย = กล้วยดิบกินยังไม่ได้

เมื่อนำคำว่า [waan24], [kuuaj31] และ [dip24] มา

เรียงกัน จะเกิดเป็นสำนวนว่า

[waan24 kuuaj31 dip24] หมายความว่า "แก้งยกยอ

ทั้ง ๆ ที่ไม่เป็นความจริง"

ตัวอย่างประโยค : [s'ooŋ24 pen21 khon42

waan24 kuuaj31 dip24]

ความหมาย = ล่องเป็นคนที่ยอแก้งยกยอคนอื่นทั้ง ๆ

ที่ไม่เป็นความจริง

2.2.6 กริยา - นาม - บอกเวลา

เช่น [kin21 khaaj42 luuaŋ33 naa21]

สำนวนนี้เกิดจากคำกริยา 1 คำคือ [kin21] คำนาม 1 คำคือ [khaaj42] และคำบอกเวลา 1 คำ คือ [luuaŋ33 naa21]

[kin21] หมายถึง "กิน (รับประทาน)"

ตัวอย่างประโยค : [mee33 kin21 khaw21]

ความหมาย = แม่กินข้าว

[khaaj42] หมายถึง "สินบน, ของที่นำมาเช่นไหว้บูชา"

ตัวอย่างประโยค : [phoo33 ?aw21 kaaj42 paj21

waj21 caw31 phoo33 lak24

miaŋ42]

ความหมาย = พ่อเอาเครื่องเช่นไปไหว้เจ้าพ่อหลักเมือง

[luuaŋ33 naa21] หมายถึง "ล่วงหน้า"

ตัวอย่างประโยค : [caw31 tɔwŋ31 bɔwŋk21

luuaŋ33 naa21]

ความหมาย = คุณต้องบอกล่วงหน้า

เมื่อนำคำว่า [kin21], [khaaj42] และ [luuaŋ33 naa21] มาเรียงกันจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[kin21 khaaj42 luuaŋ33 naa21] หมายความว่า

"รับสินบนก่อนที่งานที่ทำจะสำเร็จลง"

ตัวอย่างประโยค : [phoŋ42 kin21 khaaj42 luuaŋ33

naa21 sa?21 moo24]

ความหมาย = พงษ์รับสินบนก่อนที่งานจะสำเร็จลง

2.2.7 กริยา - กริยา - พุพท¹⁰

จากข้อมูลพบเพียงสามวตอนเดียว คือ [กวจ31 ken44 naj42]

สามวตอนนี้เกิดจากคำกริยา 2 คำ คือ [กวจ31], [ken44]

และคำพุพท 1 คำ คือ [naj42]

[กวจ31] หมายถึง "เลือก"

ตัวอย่างประโยค : [kaʔ21 paw24 nuuaj44 nii31
กวจ31]

ความหมาย = กระเป๋าใบนี้เลือก

[ken44] หมายถึง "แข็ง"

ตัวอย่างประโยค : [mak21 sii24 daa21 nuuaj33
nii31 ken44]

ความหมาย = ฝรั่งลูกนี้แข็ง

[naj42] หมายถึง "ใน"

ตัวอย่างประโยค : [mee33 juu44 naj42 baan31]

ความหมาย = แม่อยู่ในบ้าน

เมื่อนำคำว่า [กวจ31], [ken44] และ [naj42] มา

เรียงกันจะเกิดเป็นสามวตอนว่า

[กวจ31 ken44 naj42] หมายความว่า "สิ่งที่มองเห็นว่า

เลือก แต่จริง ๆ แล้วมีคุณภาพหรือภายในฮึดแน่นกันมาก"

¹⁰ คำพุพท หมายถึง คำที่อาจจะปรากฏข้างหน้าคำนามหรืออาจจะปรากฏระหว่าง

คำกริยากับคำนามก็ได้ (วิจิตรตัน ภาณุพงศ์ 2525: 75)

ตัวอย่างประโยค : [kaʔ21 paw24 ʔnuaj44 niɪ31
 ɲɔɔj33 keŋ44 naɲ42 dee24]

ความหมาย = กระเป๋าใบนี้เล็กแต่มีเงินมากนะ

2.2.8 กริยา - กริยาวิเศษณ์¹¹ - กริยา

เช่น [paj21 sut24 saaw21]

สำนวนนี้เกิดจากคำกริยา [paj21] คำกริยาวิเศษณ์

[sut24] และคำกริยา [saaw21]

[paj21] หมายถึง "ไป"

ตัวอย่างประโยค : [phiɪ33 sin24 paj21 taʔ21
 laaʔ21]

ความหมาย = ที่ลื่นไปตลาด

[sut24] หมายถึง "ลู่, หมด"

ตัวอย่างประโยค : [ɲɔɔŋ31 khiɪ21 sut24 leew31]

ความหมาย = นั่งถ่ายลู่แล้ว

[saaw21] หมายถึง "ล่อย"

ตัวอย่างประโยค : [mak21 muuaŋ33 juu44 suuŋ24
 meɛ33 saaw21 ɲɔɔ33 hɔɔʔ31]

ความหมาย = มะม่วงอยู่สูงแม่ล่อยไม่ถึง

เมื่อนำคำว่า [paj21], [sut24] และ [saaw21] มา

เรียงกันจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[paj21 sut24 saaw21] หมายถึงความว่า "ไปจนลู่ความ

สามารถ, ไปอีกไม่ได้เพราะหมดกำลัง"

¹¹ คำกริยาวิเศษณ์ หมายถึง คำที่ปรากฏหลังคำกริยาและต้องไม่ใช้คำกริยา ไม่ใช้

คำช่วยหลังกริยา ไม่ใช้คำลงท้าย (วิจิตรตัน ภาณุพงศ์ 2525: 63)

ตัวอย่างประโยค : [phəən33 het33 paj21 sut24
saaw21 lɛɛw31]

ความหมาย = เขาทำจนสุดความสามารถแล้ว

2.2.9 กริยา - กริยาวิเศษณ์ - กริยาวิเศษณ์

จากข้อมูลพบสำนวนเดียว คือ [paj21 laaj42 khaang21
lɛŋ44 ŋɛŋ44]

สำนวนนี้เกิดจากคำกริยา 1 คำ คือ [paj21] และกริยา
วิเศษณ์ 2 คำ คือ [laaj42 khaang21] และ [lɛŋ44 ŋɛŋ44]

[paj21] หมายถึง "ไป"

ตัวอย่างประโยค : [mɛɛ33 paj21 taʔ21 laaʔ21]

ความหมาย = แม่ไปตลาด

[laaj42 khaang21] หมายถึง "ข้าง ๆ, ไปด้านข้าง"

ตัวอย่างประโยค : [tɿi24 khaang33 paj21 laaj42
khaang21]

ความหมาย = ต่เดินไปข้าง ๆ

[lɛŋ44 ŋɛŋ44] หมายถึง "เอียงกะเท่เร่"

ตัวอย่างประโยค : [baŋ31 faj42 khɨn21 paj21
lɛŋ44 ŋɛŋ44]

ความหมาย = บั้งไฟขึ้นไปแบบเอียงกะเท่เร่

เมื่อนำคำว่า [paj21], [laaj42 khaang21] และ
[lɛŋ44 ŋɛŋ44] มาเรียงกันจะเกิดสำนวนว่า

[paj21 laaj42 khaang21 lɛŋ44 ŋɛŋ44] หมายความว่า
"เอาแต่ใจตนเอง ไม่ฟังเหตุผลของผู้อื่น"

ตัวอย่างประโยค : [caw31 paj21 laaj42 khaang21
lɛŋ44 ŋɛŋ44 dii21 thee42]

ความหมาย = คุณนี่เอาแต่ใจตัวเอง ไม่ฟังเหตุผล
ของคนอื่นเลย

2. 2.10 กริยา - บอกเวลา - นาม

คำข้อมูลพบเพียงจำนวนเดียว คือ [หวอ๓31 กวอ๓33
faj42]

จำนวนนี้เกิดจากคำกริยา 1 คำ คือ [หวอ๓31] คำบอก
เวลา 1 คำ คือ [กวอ๓33] และคำนาม 1 คำ คือ [faj42]

[หวอ๓31] หมายถึง "ร้อน"

ตัวอย่างประโยค : [ʔaa21 kaat21 หวอ๓31]

ความหมาย = อากาศร้อน

[กวอ๓33] หมายถึง "ก่อน"

ตัวอย่างประโยค : [nut33 maa42 หวอ๓31 กวอ๓33
wee33 laa42]

ความหมาย = นู๋มาถึงก่อนเวลา

[faj42] หมายถึง "ไฟ"

ตัวอย่างประโยค : [kham33 lee๓31 peet21 faj42
nee33]

ความหมาย = ค่าแล้วเปิดไฟด้วย

เมื่อนำคำว่า [หวอ๓31], [กวอ๓33] และ [faj42] มา
เรียงกันจะเกิดเป็นจำนวนว่า

[หวอ๓31 กวอ๓33 faj42] หมายความว่า "ใจร้อนไม่มี
เหตุผล"

ตัวอย่างประโยค : [tum31 หวอ๓31 กวอ๓33 faj42]

ความหมาย = ตุ่มใจร้อนไม่มีเหตุผล

2.2.11 บอกรเวลา - นาม - กริยา

จากข้อมูลพบเพียงสำนวนเดียว คือ [ก้าam42 ๊วอง21
kuuaj31 liiam21]

สำนวนนี้เกิดจากคำบอกรเวลา 1 คำ คือ [ก้าam42]
คำนามที่เป็นคำประสม 1 คำ คือ [๊วอง21 kuuaj31] และคำกริยา 1 คำ คือ
[liiam21]

[ก้าam42] หมายถึง "เวลา, ยาม"

ตัวอย่างประโยค : [สิ๊น24 paj21 ๊นaa42 ก้าam42
saw31].

ความหมาย = สิ้นไปนาเวลาเข้า

[๊วอง21 kuuaj31] หมายถึง "ใบตอง"

ตัวอย่างประโยค : [๊วaw21 ๊วอง21 kuuaj31
maa42 หวอ33 khaw21 tom31
phat33]

ความหมาย = เอาใบตองมาห่อข้าวต้มมัด

[liiam21] หมายถึง "เป็นประกายสะท้อนเข้าตา"

ตัวอย่างประโยค : [phet33 met33 nii21 liiam21
dii21]

ความหมาย = เพชรเม็ดนี้เป็นประกายดี

เมื่อนำคำว่า [ก้าam42], [๊วอง21 kuuaj31] และ
[liiam21] มาเรียงกันจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[ก้าam42 ๊วอง21 kuuaj31 liiam21] หมายความว่า
ว่า "เวลาเข้าตู่"

ตัวอย่างประโยค : [phoo33 tii+n33 ก้าam42
๊วอง21 kuuaj31 liiam21]

ความหมาย = พ่อตื่นเวลาเข้าตู่

2.2.12 กริยา - เชื่อม¹¹ นาม

สำนวนประเภทนี้อาจจะเกิดจากคำเดี่ยว 3 คำเรียงกัน หรือเกิดจากคำเดียวกับคำประสมเรียงกันก็ได้ เช่น

[com44 paan21 pha?33]

สำนวนนี้เกิดจากคำกริยา 1 คำ คือ [com44] คำเชื่อม 1 คำ คือ [paan21] และคำนาม 1 คำ คือ [pha?33]

[com44] หมายถึง "บ่น"

ตัวอย่างประโยค : [phii33 saj24 com33 keŋ33]

ความหมาย = ฟ้าไล่บ่นเก่ง

[paan21] หมายถึง "เหมือน"

ตัวอย่างประโยค : [tum31 siiaŋ24 daŋ21 paan21 faa31 pha?33]

ความหมาย = ตุ่มเสียงดังเหมือนฟ้าผ่า

[pha?33] หมายถึง "พระสงฆ์"

ตัวอย่างประโยค : [tii24 buuat21 pen21 pha?33]

ความหมาย = ตีบวยเป็นพระสงฆ์

เมื่อนำคำว่า [com44], [paan21] และ [pha?33] มาเรียงกันจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[com44 paan21 pha?33] หมายความว่า "บ่นเก่ง"

ตัวอย่างประโยค : [mee33 com44 paan21 pha?33 thuk33 mi+31]

ความหมาย = แม่บ่นเก่งทุกวัน

¹¹ คำเชื่อม หมายถึง คำที่ไ้เชื่อมนามกับนาม หรือบุพพากย์กับบุพพากย์

[caj21 dii21 paan21 phaʔ33 weet21]

สำนวนนี้เกิดจากคำกริยาซึ่งเป็นคำประสม 1 คำ

[caj21 dii21] คำเชื่อม 1 คำ คือ [paan21]¹² และคำนาม 1 คำ คือ [phaʔ33 weet21]

[caj21 dii21] หมายถึง "ใจดี"

ตัวอย่างประโยค : [ʔɔɔj31 caj21 dii21 ʔiʔ44
· lii24]

ความหมาย = อ้อใจดีจริง ๆ

[phaʔ33 weet21] หมายถึง "พระเวสสันดร"

ตัวอย่างประโยค : [phaʔ33 weet21 pen21 khon42
caj21 dii21]

ความหมาย = พระเวสสันดรเป็นคนใจดี

เมื่อนำคำว่า [caj21 dii21], [paan21] และ [phaʔ33 weet21] มารเรียงกันจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[caj21 dii21 paan21 phaʔ33 weet21] หมายความว่า "ใจดีมีเมตตา"

ตัวอย่างประโยค : [mee33 haw42 caj21 dii21
paan21 phaʔ33 weet21]

ความหมาย = แม้เราใจดีมีเมตตา

¹²คำว่า [paan21] เป็นคำเชื่อมมีความหมายว่า "เหมือน" ผู้วิจัยได้ให้ตัวอย่างและความหมายของคำนี้ไว้ในหน้า 45 แล้ว หากสำนวนที่ยกมาเป็นตัวอย่างเกิดจากนี้ไปมีคำเชื่อมว่า [paan21] อยู่ ผู้วิจัยจะไม่ยกตัวอย่างและความหมายของคำนี้ซ้ำอีก

[dam21 paan21 khii21 min33 มอว21]

จำนวนนี้เกิดจากคำกริยา 1 คำ คือ [dam21] คำเชื่อม
1 คำ คือ [paan21] และคำนามซึ่งเป็นคำประลัม 1 คำ คือ [khii21 min33 มอว21]

[dam21] หมายถึง "คำ"

ตัวอย่างประโยค : [ton31 dam21 ?i?44 lii24]

ความหมาย = ตั้งตำจริง ๆ

[khii21 min33 มอว21] หมายถึง "เขม่าคำที่ติดอยู่

กันหม้อ"

ตัวอย่างประโยค : [tɔŋ24 ?aw21 khii21 min33

มอว21 thaɔ42 naa21 กอวŋ31]

ความหมาย = ต้องเอาเขม่าที่ติดกันหม้อทาน้ำมัน

เมื่อนำคำว่า [dam21], [paan21] และ [khii21 min33
มอว21] มาเรียงกันจะเกิดเป็นจำนวนว่า

[dam21 paan21 khii21 min33 มอว21] หมายความว่า

ว่า "คำมาก"

ตัวอย่างประโยค : [dek24 .กอวj31 phuu42 nii31

dam21 paan31 khii21 min33

มอว21]

ความหมาย = เด็กคนนี้คำมาก

2.3 จำนวนที่ประกอบด้วยคำ 4 คำ

จำนวนในภาษาขอนแก่นที่เกิดจากการนำคำ 4 คำมาเรียงกันแบ่งตาม

ลักษณะส่วนประกอบของคำที่นำมาเรียงกันได้เป็น 11 ประเภท คือ

2.3.1 นาม - กริยา - นาม - นาม

เช่น [nok44 khaw31 thuuang31 taa21 mee33]

สำนวนนี้เกิดจากคำนามที่เป็นคำประสม 1 คำ คือ [nok44 khaw31] คำกริยา 1 คำ คือ [thuuang31] และคำนามเดี่ยว 1 คำ คือ [taa21] และ [mee33]

[nok33 khaw31] หมายถึง "นกเค้าแมว"

ตัวอย่างประโยค : [nok33 khaw31 juu33 theeng42 ton31 maj31]

ความหมาย = นกเค้าแมวอยู่บนต้นไม้

[thuuang31] หมายถึง "หัก"

ตัวอย่างประโยค : [tawm31 thuuang31 waa33 haw42 wuan31]

ความหมาย = ต่อมหักที่เราอ้วน

[taa21] หมายถึง "ตา (อวัยวะ)"

[mee33] หมายถึง "แม่"

คำว่า [taa21] และ [mee33] เป็นกลุ่มคำ 2 คำเรียงกัน หมายถึง "นัยน์ตาของแม่"

ตัวอย่างประโยค : [taa21 mee33 bwá44 khooj33 dii21]

ความหมาย = (นัยน์) ตาแม่ไม่ค่อยดี

เมื่อนำคำว่า [nok44 khaw31], [thuuang31], [taa21] และ [mee33] มาเรียงกันจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[nok44 khaw31 thuuang31 taa21 mee33] หมายความว่า "ดี, ต่ำหนึ ยัยชอบพ่องของผู้อื่นทั้ง ๆ ที่ตนเองก็มีความผิดหรือมีข้อบกพร่องเหมือนกัน"

ตัวอย่างประโยค : [caw31 pen21 nok44 khaw31
thuan31 taa21 mee33]

ความหมาย = คุณเป็นคนที่ดีแต่ดีคนอื่น

2.3.2 กริยา - นาม - กริยา - นาม

เช่น [cuut21 faj42 laj33 taw33]

ส่วนวนนี้เกิดจากคำกริยา [cuut21] คำนาม [faj42]

คำกริยา [laj33] และคำนาม [taw33]

[cuut21] หมายถึง "จุด"

[faj42] หมายถึง "ไฟ"

คำว่า [cuut21] และ [faj42] เกิดเป็นกลุ่มคำ 2 คำ

เรียงกันได้ หมายความว่า "จุดไฟ"

ตัวอย่างประโยค : [cuut21 faj42 haj21 nee33]

ความหมาย = จุดไฟให้หน่อย

[laj33] หมายถึง "ไล่"

ตัวอย่างประโยค : [kaw31 laj33 mee42]

ความหมาย = ไล่แมลง

[taw33] หมายถึง "เต่า"

ตัวอย่างประโยค : [taw33 khaan42 maa42 leew31]

ความหมาย = เต่ากลับมาแล้ว

เมื่อนำคำว่า [cuut21], [faj42], [laj33] และ [taw33] มาเรียงกันจะเกิดเป็นส่วนวนว่า [cuut21 faj42 laj33 taw33] หมายความว่า "การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งให้ฝ่ายตรงข้ามรู้ตัวจะได้หนีไป"

ตัวอย่างประโยค : [caw31 cuut21 faj42 laj33
taw33 tii21]

ความหมาย = คุณทำให้ฝ่ายตรงข้ามรู้ตัวจะได้หนีไปหรือ

2.3.3 กริยา - เชื่อม - นาม - นาม

จำนวนประเภทนี้อาจจะเกิดจากคำเดี่ยว 4 คำเรียงกันหรือ
เกิดจากคำเดียวกับคำประสมเรียงกันก็ได้ เช่น

[pee21 paan21 paak21 kop24]

จำนวนนี้เกิดจากคำกริยา 1 คำ คือ [pee21] คำเชื่อม
1 คำ คือ [paan21] และคำนาม 2 คำ คือ [paak21] และ [kop24]

[pee21] หมายถึง "แบน"

ตัวอย่างประโยค : [kha?21 nom24 thi+k21 thap33
con33 pee21]

ความหมาย = ขนมหูกกับจนแบน

[paak21] หมายถึง "ปาก"

[kop24] หมายถึง "กบ"

คำว่า [paak21] และ [kop24] เกิดเป็นกลุ่มคำ 2 คำ
เรียงกันได้ หมายความว่า "ปากของกบ"

ตัวอย่างประโยค : [kooŋ31 khuaŋ44 koon31
hin24 thi+k21 paak21 kop24]

ความหมาย = น่องขวางก้อนหินถูกปากของกบ

เมื่อนำคำทั้ง 4 คำมาเรียงเข้าด้วยกันจะเกิดจำนวนว่า

[pee21 paan21 paak21 kop24] หมายความว่า "แบนมาก"

ตัวอย่างประโยค : [nuu24 pan31 ?i?44 k'ang24
pee21 paan21 paak21 kop24
|əj42]

ความหมาย = หูบ้นอะไรแบน ๆ น่ะ

[caŋ21 khii42 khii21 khew21 cek33]

สำนวนนี้ประกอบด้วยคำกริยา 1 คำ คือ [caag21]
 คำเชื่อม 1 คำ คือ [kh++42] คำนามที่เป็นคำประสม 1 คำ คือ [khii21 khew21]
 และคำนามเดี่ยว 1 คำ คือ [cek33]

[caag21] หมายถึง "สิต"

ตัวอย่างประโยค : [keeg21 thuuaj21 nii21
 caag21 ฅว?44]

ความหมาย = แกงถ้วนี้สิตนะ

[kh++42] หมายถึง "เหมือน"

ตัวอย่างประโยค : [sawg24 khon42 nii31 kh++42
 kan21 laaj24]

ความหมาย = ล่องคนนี้เหมือนกันมาก

[khii21 khew21] หมายถึง "ซั้หัน"

ตัวอย่างประโยค : [luuk31 mii42 khii21 khew21
 laaj24]

ความหมาย = ลูกมีซั้หันมาก

[cek33] หมายถึง "คนสิน"

ตัวอย่างประโยค : [tii24 pen21 cek33 khaaj24
 khuuat21]

ความหมาย = ต้เป็นเจ๊ก ขายชวด

เมื่อนำคำว่า [caag21], [kh++42], [khii21 khew21]

และ [cek33] มาเรียงกันจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[caag21 kh++42 khii21 khew21 cek33] หมายความว่า

ว่า "สิตมาก, ไม่มีรล่ฮาด"

ตัวอย่างประโยค : [kap24 khaw21 baan31 caw31
caang21 khii42 khii21 khew21
cek33]

ความหมาย = กับข้าวบ้านคุณเค็ดมาก

2.3.4 กริยา - เชื่อม - นาม - กริยา

เช่น [ɣaam42 paan21 khaj44 pɔɔk21]

ส่วนวนนี้เกิดจากคำกริยา [ɣaam42] คำเชื่อม [paan21]

คำนาม [khaj44] และคำกริยา [pɔɔk21]

[ɣaam42] หมายถึง "ล้วย, งาม"

ตัวอย่างประโยค : [daaw21 ɣaam42 ɔɔ?44]

ความหมาย = ดาวล้วยนะ

[khaj44] หมายถึง "โย"

[pɔɔk21] หมายถึง "ปอก"

คำว่า [khaj44] และ [pɔɔk21] เกิดเป็นกลุ่มคำ 2 คำ

เรียงกันได้ หมายความว่า "โยที่ปอกเปลือกแล้ว"

ตัวอย่างประโยค : [khaj44 pɔɔk21 leew31 juu33
naj42 tuu31]

ความหมาย = โยปอกเปลือกแล้วอยู่ในตู้

เมื่อนำคำว่า [ɣaam42], [paan21] [khaj44] และ

[pɔɔk21] มาเรียงกัน จะเกิดเป็นส่วนวนว่า

[ɣaam42 paan21 khaj44 pɔɔk21] หมายความว่า

"งดงามเกลี้ยงเงลา"

ตัวอย่างประโยค : [luuk31 saaw24 baan31 nii31
ɣaam42 paan21 khaj44 pɔɔk21]

ความหมาย = ภูล่าวบ้านนี้งดงามเกลี้ยงเงลามาก

2.3.5 กริยา - เชื่อม - นาม - คุณศัพท์

เช่น [ŋaam42 paan21 thee42 waʔ33 daa21 ɲooj31]

จำนวนนี้เกิดจากคำกริยา 1 คำ คือ [ŋaam42]¹³

คำเชื่อม 1 คำ คือ [paan21] คำนาม 1 คำ คือ [thee42 waʔ33 daa21] และ
คำคุณศัพท์ 1 คำ คือ [ɲooj31]

[thee42 waʔ33 daa21] หมายถึง "เทวดา"

[ɲooj31] หมายถึง "น้อย, เล็ก"

คำว่า [thee42 waʔ33 daa21] และ [ɲooj31] เกิดเรียง
กันเป็นกลุ่มคำ 2 คำได้ หมายความว่า "เทวดาน้อย"

ตัวอย่างประโยค : [thee42 waʔ33 daa21 ɲooj31
juu44 theŋ42 saʔ21 wan24]

ความหมาย = เทวดาน้อยอยู่บนสวรรค์

เมื่อนำคำว่า [ŋaam42], [paan21], [thee42 waʔ33
daa21] และ [ɲooj31] มาเรียงกันจะเกิดเป็นจำนวนว่า

[ŋaam42 paan21 thee42 waʔ33 daa21 ɲooj31]

หมายความว่า "งามมาก"

ตัวอย่างประโยค : [suʔ21 thin42 ŋaam42 paan21
thee42 waʔ33 daa21 ɲooj31]

ความหมาย = ผู้ที่งามมาก

2.3.6 กริยา - เชื่อม - นาม - จำนวนนับ¹⁴

จากข้อมูลพบเพียงจำนวนเดียว คือ

[pee21 paan21 leek31 pɛt21]

¹³ ตัวอย่างประโยคและความหมายหน้า 52

¹⁴ คำจำนวนนับ หมายถึง คำใดก็ตามที่ไม่ใช่คำหน้าจำนวนซึ่งปรากฏในช่องว่าง
ของกรอบประโยคที่ 8 ได้ (วาริตนัฎฐพงศ์ 2525: 69)

ส่วนนี้เกิดจากคำกริยา 1 คำ คือ [pee21]¹⁵ คำเชื่อม
1 คำ คือ [paan21] คำนาม 1 คำ คือ [leek31] และคำจำนวนนับ 1 คำ คือ
[peet21]

[leek31] หมายถึง "เลข"

[peet21] หมายถึง "แปด (จำนวนนับ)"

คำว่า [leek31] และ [peet21] เกิดเรียงกันเป็นกลุ่มคำ
2 คำได้ หมายถึง "เลขแปด"

ตัวอย่างประโยค : [กว๓31 khiian24 leek31
peet21 naj42 sa?21 mut24]

ความหมาย = นั่งเขียนเลขแปดในสมุด

เมื่อนำคำว่า [pee21], [paan21], [leek31] และ
[peet21] มาเรียงกันจะเกิดเป็นส่วนนี้ว่า

[pee21 paan21 leek31 peet21] หมายความว่า "แบนมาก"

ตัวอย่างประโยค : [saam24 lo๓31 thiik21 son42
lo๓31 pee21 paan21 leek31
peet21]

ความหมาย = สามล้อถูกชน ล้อแบนเป็นเลขแปด

2.3.7 กริยา - เชื่อม - กริยา - นาม

เช่น [laap21 paan21 t๓๓21 meeew42]

ส่วนนี้เกิดจากคำกริยา [laap21] คำเชื่อม [paan21]
คำกริยา [t๓๓21] และคำนาม [meeew42]

¹⁵ ตัวอย่างประโยคและความหมายในหน้า 50

[laap21] หมายถึง "เข็ดหลาบ"

ตัวอย่างประโยค : [khwj21 thɨk21 tii21
tɨa33 dɨaw21 laap21
lɔj42]

ความหมาย = ฉันทฎกตีก็เตียวเข็ดเลย

[tɔwŋ21] หมายถึง "ตอน, ทำหมัน"

[mɛɛw42] หมายถึง "แมว (สัตว์)"

คำว่า [tɔwŋ21] และ [mɛɛw42] เกิดเรียงกันเป็นกลุ่ม
คำ 2 คำได้ หมายถึง "ทำหมันให้แมว"

ตัวอย่างประโยค : [mɔw24 kam33 laŋ42 tɔwŋ21
mɛɛw42]

ความหมาย = หมอก่าสังทำหมันให้แมว

เมื่อนำคำว่า [laap21], [paan21], [tɔwŋ21] และ
[mɛɛw42] มาเรียงกันจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[laap21 paan21 tɔwŋ21 mɛɛw42] หมายความว่า
"เข็ดหลาบจนไม่กล้าทำสิ่งใดอีก"

ตัวอย่างประโยค : [phɔw42 lot33 son42 kan21
ʔɔwŋ24 laap21 paan21
tɔwŋ21 mɛɛw42]

ความหมาย = พอรถยนต์น้อยก็เข็ดหลาบไม่กล้า
ขับรถอีก

2.3.8 กริยา - เชื่อม - สักขณนาม - นาม

จากข้อมูลพบเพียงสำนวนเดียว คือ [thɨlaŋ33 khɨk42
baŋ31 tɨm33 lɔwt21]

ส่วนนี้เกิดจากคำกริยา 1 คำ คือ [thiiaŋ33] คำเชื่อม
 1 คำ คือ [khɨ̃42]¹⁶ คำลักษณนาม 1 คำ คือ [baŋ31] และคำนามที่เป็นคำประสม
 1 คำ คือ [tim33 loət21]

[thiiaŋ33] หมายถึง "ตรง"

ตัวอย่างประโยค : [maj31 ban21 that33 niɨ21
 thiiaŋ33 diɨ21]

ความหมาย = ไม่บรรทัดนี้ตรงดี

[baŋ31] หมายถึง "กระบอก"

[tim33 loət21] หมายถึง "ไอติมหลอด"

คำว่า [baŋ31] และ [tim33 loət21] ปรากฏร่วมกันเป็น
 กลุ่มคำได้ หมายถึง "กระบอกไอติมหลอด"

ตัวอย่างประโยค : [ʔaw21 baŋ31 tim33 loət21
 maa42 baŋ31 niŋ33]

ความหมาย = เอากระบอกไอติมหลอดมา 1 กระบอก

เมื่อนำคำว่า [thiiaŋ33], [khɨ̃42], [baŋ31] และ
 [tim33 loət21] มาเรียงกันจะเกิดเป็นส่วนที่ว่า

[thiiaŋ33 khɨ̃42 baŋ31 tim33 loət21] หมายความว่า
 ว่า "ตรงมาก, ซ้อมาก"

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁶ คำว่า [khɨ̃42] เป็นคำเชื่อมมีความหมายว่า "เหมือน" ผู้วิจัยได้ให้ตัวอย่าง
 และความหมายของคำนี้ไว้ในหน้า 51 แล้ว หากส่วนนี้ยกมาเป็นตัวอย่างถัดจากนี้ไปมี
 คำเชื่อมว่า [khɨ̃42] อยู่ ผู้วิจัยจะไม่ยกตัวอย่างและความหมายของคำนี้ซ้ำอีก

ตัวอย่างประโยค : [bun21 læt31 pen21 khon42
thliang33 khii42 ban31 tim33
læw21]

ความหมาย = บุญเลิศเป็นคนชื่อตรงมาก

2.3.9 กริยาวีเคณฑ์ - เชื่อม - นาม - กริยา

จากข้อมูลมีเพียงสำนวนเดียว คือ [ʔunaj31 suaj31
 khii42 nawn24 taaj21]

สำนวนนี้มาจากคำกริยาวีเคณฑ์ 1 คำ คือ [ʔunaj31
 suaj31] คำเชื่อม 1 คำ คือ [khii42] คำนาม 1 คำ คือ [nawn24] และคำกริยา
 1 คำ คือ [taaj21]

[ʔunaj31 suaj31] หมายถึง "เรียงกันเป็นระเบียบ"

ตัวอย่างประโยค : [too21 maj24 nawn42 ʔunaj31
 suaj31 juu44 naj42 kaʔ21
 dong31]

ความหมาย = ตัวไหนนอนเรียงกันเป็นระเบียบอยู่ใน
 กระดัง

[nawn24] หมายถึง "ตัวนอน"

[taaj21] หมายถึง "ตาย"

คำว่า [nawn24] และ [taaj21] ปรากฏร่วมกันเป็นกลุ่มคำ
 ได้ หมายความว่า "นอนตาย"

ตัวอย่างประโยค : [nawn24 taaj21 leew31]

ความหมาย = นอนตายแล้ว

เมื่อนำคำว่า [ʔunaj31 suaj31], [khii42]

[nawn24] และ [taaj21] มาเรียงกันจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[ʔuuaj31 suuaj31 khi42 ɲoon24 taaɰ21] เป็น
 สำนวนเปรียบเมล็ดข้าวสารที่ขาวล้วยว่าเหมือนตัวหนอน

ตัวอย่างประโยค : [khaw21 saan24 baan31 caw31
 ʔuuaj31 suuaj31 khi42
 ɲoon24 taaɰ21]

ความหมาย = ข้าวสารบ้านคุณเมล็ดขาวล้วย

2.3.10 กริยา - ปฏิเสธ - กริยาวิเศษณ์ - นาม

เช่น [waw31 bɔɔ33 mom31 fiʔ24 sop24]

สำนวนนี้เกิดจากคำกริยา 1 คำ คือ [waw31] คำปฏิเสธ
 1 คำ คือ [bɔɔ33] คำกริยาวิเศษณ์ 1 คำ คือ [mom31] และคำนาม 1 คำ คือ
 [fiʔ24 sop24]

[waw31] หมายถึง "พูด"

ตัวอย่างประโยค : [luuk31 waw31 kap44 mɛɛ33]

ความหมาย = ลูกพูดกับแม่

[mom31] หมายถึง "หัน"

ตัวอย่างประโยค : [khaw24 ni24 mom31 kheet21
 deen21 paj21 lɛɛw31]

ความหมาย = เขาหันหันเขตนั่นไปแล้ว

[fiʔ24 sop24] หมายถึง "ริมฝีปาก"

ตัวอย่างประโยค : [dom21 pen21 khon42 fiʔ24
 sop24 lɛɛ21]

ความหมาย = ตมเป็นคนที่มีริมฝีปากดำ

เมื่อนำคำว่า [waw31], [bɔɔ44], [mom31], และ
 [fiʔ24 sop24] มาเรียงกันจะเกิดสำนวนว่า

[waw31 bɔɔ44 mom31 fiʔ24 sop24] หมายความว่า

"พูดไม่หันไรหัน, พูดเบามาก"

ตัวอย่างประโยค : [caw31 khi42 waw31 bɔɔ33
mom31 fiʔ24 sop24 theɛ31]

ความหมาย = คุณทำไมพูดเบาจัง

2.3.11 ปฏิเสธ - กริยา - กริยา - กริยาริเค็งฉั

เช่น [waw31 bɔɔ33 mi42 toong44 tooj44]

สำนวนนี้เกิดจากคำกริยา [waw31] คำปฏิเสธ [bɔɔ33]
 คำกริยา [mi42] และคำกริยาริเค็งฉั [toong44 tooj44]

[waw31] หมายถึง "พูด"

ตัวอย่างประโยค : [mɛɛ33 waw31 kap24 luuk31]

ความหมาย = แม่พูดกับลูก

[mi42] หมายถึง "มี"

ตัวอย่างประโยค : [phɔɔ33 mi42 ŋɛ42]

ความหมาย = พ่อมีเงิน

[toong44 tooj44] หมายถึง "โตงเตง"

ตัวอย่างประโยค : [bak21 huŋ44 hɔɔj21 toong44
 tooj44 tem21 ton31]

ความหมาย = มะละกอห้องโตงเตงเต็มต้น

เมื่อนำคำว่า [waw31], [bɔɔ33], [mi42] และ
 [toong44 tooj44] มาเรียงกันจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[waw31 bɔɔ33 mi42 toong44 tooj44] หมายความว่า
 ว่า "พูดไม่มีหางเสียง"

ตัวอย่างประโยค : [nan42 waw31 bɔɔ33 mi42
toong44 tooj44]

ความหมาย = เน้นที่พูดไม่มีหางเสียง

2.4 สำนวนที่ประกอบด้วยคำ 5 คำ

สำนวนในภาษาขอนแก่นที่เกิดขึ้นจากการนำคำ 5 คำมาเรียงกันแบ่งตามลักษณะส่วนประกอบของคำที่นำมาเรียงกันได้เป็น 5 ประเภท คือ

2.4.1 นาม - นาม - กริยา - นาม - กริยา

จากข้อมูลพบเพียงสำนวนเดียว คือ [บวอ๓44 din21 dam21 naam31 sum'44]

สำนวนนี้เกิดจากคำนาม 2 คำ คือ [บวอ๓44], [din21] คำกริยา [dam21] คำนาม [naam31] และคำกริยา [sum44]

[บวอ๓44] หมายถึง "สถานที่, ที่"

ตัวอย่างประโยค : [baan31 กวอ๓31 juu44 บวอ๓44
daj24]

ความหมาย = บ้านน้องอยู่ที่ใด

[din21] หมายถึง "ดิน"

[dam21] หมายถึง "คำ"

คำว่า [din21] และ [dam21] ปรากฏร่วมกันเป็นกลุ่มคำ

ได้

ตัวอย่างประโยค : [มอ๓21 nii21 din21 dam21 dii21
กว๓33]

ความหมาย = ที่ดินคำดินะ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำว่า [naam31] และ [sum44] ปรากฏร่วมกันเป็นกลุ่มคำได้

ตัวอย่างประโยค : [mɔŋ21 niɪ21 naam31 sum44
diɪ21]

ความหมาย = ที่นี้ไม่ใช่ดินนะ

เมื่อนำคำว่า [bɔɔn44], [din21], [dam21], [naam31]

และ [sum44] มาเรียงกันจะเกิดสำนวนว่า

[bɔɔn44 din21 dam21 naam31 sum44] หมายความว่า

"ที่ที่ดินอุดมสมบูรณ์"

ตัวอย่างประโยค : [mɔŋ21 niɪ31 pen21 bɔɔn44
din21 dam21 naam31 sum44]

ความหมาย = ที่นี้เป็นที่ที่อุดมสมบูรณ์

2.4.2 กริยา - นาม - เชื่อม - กริยา - นาม

เช่น [kin21 khaw21 phoot31 paan21 paw44 kheen42]

สำนวนนี้เกิดจากคำกริยา [kin21] คำนามที่เป็นคำประสม

[khaw21 phoot31] คำเชื่อม [paan21] คำกริยา [paw44] และคำนาม [kheen42]

[kin21] หมายถึง "กิน"

[khaw21 phoot31] หมายถึง "ข้าวโพด"

คำว่า [kin21] และ [khaw21 phoot31] ปรากฏร่วมกัน

เป็นกลุ่มคำได้

ตัวอย่างประโยค : [ʔuʔ33 mak33 kin21 khaw21
phoot31]

ความหมาย = ฎ็ยอบกินข้าวโพด

[paw44] หมายถึง "เป่า"

[kheen42] หมายถึง "แคน"

คำว่า [paw44] และ [kheen42] ปรากฏร่วมกันเป็นกลุ่มคำ

ได้

ตัวอย่างประโยค : [dii21 paw44 kheen42 keŋ33]

ความหมาย = ดีเป่าแคนเก่ง

เมื่อนำคำว่า [kin21], [khaw21 phoot31], [paan21],
[paw44] และ [kheen42] มาเรียงกันจะเกิดสำนวนว่า

[kin21 khaw21 phoot31 paan21 paw44 kheen42]

หมายความว่า "กินข้าวโพดอย่างเอร็ดอร่อย"

ตัวอย่างประโยค : [saj24 kin21 khaw21 phoot31
paan21 paw44 kheen42]

ความหมาย = ใส่กินข้าวโพดอย่างเอร็ดอร่อย

2.4.3 กริยา - เชื่อม - นาม - กริยา - นาม

เช่น [caŋ21 paan21 naam31 see33 'baat21]

สำนวนนี้เกิดจากคำกริยา [caŋ21] คำเชื่อม [paan21]

คำนาม [naam31] คำกริยา [see33] และคำนาม [baat21]

[caŋ21] หมายถึง "ฉัด"

ตัวอย่างประโยค : [keŋ21 caŋ21 laaj24]

ความหมาย = แกงฉัดมาก

[naam31] หมายถึง "น้ำ"

[see33] หมายถึง "แย"

[baat21] หมายถึง "บาตร"

คำว่า [naam31], [see33] และ [baat21] ปรากฏร่วมกัน

เป็นกลุ่มคำได้

ตัวอย่างประโยค : [laa21 ?aw21 naam31 see33

baat21 nee33]

ความหมาย = หนูเอาน้ำแยบาตรหน้อย

เมื่อนำคำว่า [caang21], [paan21], [naam31],

[see33] และ [baat21] มาเรียงกันจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[caang21 paang21 naam31 see33 baat21] หมายความว่า

ว่า "ศึตมาก, ไม่มีรล่ชาติ"

ตัวอย่างประโยค : [?oo33 liiang31 keew31 nii31

caang21 paan21 naam31 see33

baat21]

ความหมาย = โอเถียงแก้วนี้ไม่มีรล่ชาติ

2.4.4 กริยา - เชื่อม - นาม - บุพบท - นาม

เช่น [dam21 paan21 tww21 kaang21 haj33]

สำนวนนี้เกิดจากคำกริยา [dam21] คำเชื่อม [paan21]

คำนาม [tww21] คำบุพบท [kaang21] และคำนาม [haj33]

[dam21] หมายถึง "ตำ"

ตัวอย่างประโยค : [naa21 caw31 dam21]

ความหมาย = หน้าตุณตำ

[tww21] หมายถึง "ต่อ"

[kaang21] หมายถึง "กลาง"

[haj33] หมายถึง "ไร"

คำว่า [tɔɔ21], [kaɔŋ21] และ [haj33] ปรากฏ
ร่วมกันเป็นกลุ่มคำได้

ตัวอย่างประโยค : [tɔɔ21 kaɔŋ21 haj33
thi+k21 phaw24]

ความหมาย = ตอกลงไร่ถูกเผา

เมื่อนำคำว่า [dam21], [paan21], [tɔɔ21], [kaɔŋ21]
และ [haj33] มาเรียงกันจะเกิดสำนวนว่า

[dam21 paan21 tɔɔ21 kaɔŋ21 haj33] หมายความว่า
ว่า "ตำมาก" ตรงกับสำนวนในภาษาไทยกรุงเทพฯ ว่า "ตำเหมือนตอตะโก"

ตัวอย่างประโยค : [luuk31 saaj42 kɔɔj33 dam21
paan21 tɔɔ21 kaɔŋ21 haj33]

ความหมาย = ลูกชายก๊อด้ำนำน

2.4.5 กริยา - ช่วยหลัง¹⁷ - เชื่อม - กริยา - นาม

จากข้อมูลพบเพียงสำนวนเดียว คือ [thi+k21 kan21
paan21 liiaj33 maj31]

สำนวนนี้เกิดจากคำกริยา [thi+k21] คำช่วยหลังกริยา
[kan21] คำเชื่อม [paan21] คำกริยา [liiaj33] และคำนาม [maj31]

[thi+k21] หมายถึง "ถูก (กริยา)"

[kan21] หมายถึง "กัน"

คำว่า [thi+k21] และ [kan21] ปรากฏร่วมกันเป็น
กลุ่มคำได้

¹⁷ คำช่วยหลังกริยา หมายถึง คำที่ปรากฏแทนคำว่า "แล้ว" ในกรอบประโยคทดลอง
ได้ (วิจิตรตัน ภาณุวงศ์ 2525: 57)

ตัวอย่างประโยค : [sɔwŋ24 khon42 nii31
 thi+k21 kan21 laaj24]

ความหมาย = ล่องคนนี้ถูกกันมาก

[liiaj33] หมายถึง "เสีย"

[maj31] หมายถึง "ไม้"

คำว่า [liiaj33] และ [maj31] ปรากฏร่วมกันเป็น

กลุ่มคำได้

ตัวอย่างประโยค : [wan24 liiaj33 maj31]

ความหมาย = หวันเสียไม้

เมื่อนำคำว่า [thi+k21], [kan21], [paan21],

[liiaj33] และ [maj31] มาเรียงกันจะเกิดเป็นส่วนวนว่า

[thi+k21 kan21 paan21 liiaj33 maj31]

หมายความว่า "ล้มานล้มไม้ค้ำหรือกลมเกลียวกันดี"

ตัวอย่างประโยค : [sɔwŋ24 khon42 nii31 thi+k21
kan21 paan21 liiaj33 maj31]

ความหมาย = ล่องคนนี้รักใคร่กลมเกลียวกันดี

2.4.6 กริยา - ช่วยหลัง - เชื่อม - นาม - จำนวนนับ

จากข้อมูลพบเพียงจำนวนเดียว คือ [kh++42 kan21
 sam44 leek31 sip24 ?et24]

ส่วนวนนี้เกิดจากคำกริยา [kh++42] คำช่วยหลังกริยา
 [kan21]¹⁸ คำเชื่อม [sam44]¹⁹ คำนาม [leek31] คำจำนวนนับ [sip24 ?et24]
 [kh++42] หมายถึง "เหมือน"

¹⁸ ดูตัวอย่างและความหมายหน้า 64-65

¹⁹ ตัวอย่างและความหมายเหมือนคำว่า [paan21] ดูหน้า 45

[kan21] หมายถึง "กัน"

คำว่า [khɨ̃42] และ [kan21] ปรากฏร่วมกันเป็นกลุ่มคำได้

ตัวอย่างประโยค : [sɔwŋ24 khon42 nii31 khɨ̃42
kan21 laaj24]

ความหมาย = สลอบคนนี้เหมือนกันมาก

[leek31] หมายถึง "เลข"

[sip24 ʔet24] หมายถึง "สิบเอ็ด"

คำว่า [leek31] และ [sip24 ʔet24] ปรากฏร่วมกันเป็น

กลุ่มคำได้

ตัวอย่างประโยค : [phɔw33 sɨ̃31 bæe21 leek31
sip24 ʔet24]

ความหมาย = พ่อซื้อหอยเลขสิบเอ็ด

เมื่อนำคำว่า [khɨ̃42], [kan21], [sam44], [leek31]

และ [sip24 ʔet24] มาเรียงกันจะเกิดสำนวนว่า

[khɨ̃42 kan21 sam44 leek31 sip24 ʔet24]

หมายความว่า "เหมือนกันมาก"

ตัวอย่างประโยค : [nɛɛn42 kap44 nan42 khɨ̃42
kan21 sam44 leek31 sip24
ʔet24]

ความหมาย = แน่นกับมันท์เหมือนกันมาก

2.5 สำนวนที่ประกอบด้วยคำ 6 คำ

สำนวนในภาษาขอนแก่นที่เกิดจากการนำคำ 6 คำมาเรียงกันเท่าที่พบ

ในข้อมูลมีเพียงลักษณะเดียว ๆ คือ

นาม - กริยา - เชื่อม - นาม - บุพบท - นาม

ได้แก่ สำนวนว่า [pan21 kɨ̃a42 kɨ̃w21 khɨ̃42 tɔw21 kaŋ21

haj33]

สำนวนนี้ประกอบด้วยคำนาม [pan21 ท้า42] ศำกรียา [ท้าว21]
 คำเชื่อม [khí+42] คำนาม [ท้าว21]²⁰ คำบุพบท [kaang21]²¹ และคำนาม [haj33]²²

[pan21 ท้า41] หมายถึง "สติปัญญา"

[ท้าว21] หมายถึง "สั้น, ย่อ, น้อย"

คำว่า [pan21 ท้า42] และ [ท้าว21] ปรากฏร่วมกันเป็นกลุ่มคำได้

ตัวอย่างประโยค : [luuk31 haw42 pan21 ท้า42

ท้าว21 haaj31].

ความหมาย = ลูกเราสติปัญญาน้อยจริง

[ท้าว21], [kaang21] และ [haj33] ปรากฏร่วมกันเป็นกลุ่มคำได้

เช่นกัน²³

เมื่อนำคำว่า [pan21 ท้า42], [ท้าว21], [khí+42], [ท้าว21],
 [kaang21] และ [haj33] มาเรียงกันจะเกิดเป็นสำนวนว่า

[pan21 ท้า42 ท้าว21 khí+42 ท้าว21 kaang21 haj33]

หมายความว่า "โง่มาก"

ตัวอย่างประโยค : [su?21 wit33 pan21 ท้า42 ท้าว21

khí+42 ท้าว21 kaang21 haj33]

ความหมาย = ลู่วิทยโง่มาก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²⁰ ตัวอย่างและความหมายหน้า 63

²¹ ตัวอย่างและความหมายหน้า 63

²² ตัวอย่างและความหมายหน้า 63

²³ ตัวอย่างและความหมายหน้า 64